

Prof. M. A. Inostrancev:

Eufratská operace.

(Červenec 1915.)

Vítězství Rusů u Sarykamyše*) znamenalo pro Turky drtivou porážku. 3. turecká armáda byla téměř vyhlazena, neboť zahájivši operaci silou 150.000 mužů, měla k 10. lednu 1915 všeho všudy 12.400 lidí. Tyto nepatrné zbytky se stáhly k Erzerumu, hledající oporu a ochranu za jeho silnými opevněními.

Náčrt 1.

Je přirozené, že turecká armáda nemohla ani pomýšlet na nějakou bojovou činnost na hlavním směru erzerumském, nýbrž byla výhradně zaměstnávána reorganizací svých jednotek, což ostatně prováděla s velkou

*) Viz Vojenské rozhledy, roč. X. (1929), str. 953, článek plk. gšt. J. Biruly: „Obchvatný manévř turecké armády u Sarykamyše r. 1914 na kavkazské frontě“.

energií. Ze všech sborů ostatních armád byly vyňaty části k utvoření kombinovaných divísi, jež se odvážely na Kavkaz. Všechny náhradní útvary v Thrakii dodaly velký počet lidí k doplnění nových vyšších jednotek a těch částí 3. armády, které tolik neutrpěly.

Tak se stalo, že v létě 1915 byla 3. turecká armáda nejen znovu postavena, ale i zvětšena, takže na počátku eufratské operace měla 200 praporů, 128 eskadron a 360 děl. Velitelem armády stal se Mahmud paša.

V prvních měsících po vítězství u Sarykamyše nezamýšlel velitel kavkazské armády, gen. Judenič, provádět velké operace, nýbrž rozhodl se využít příznivé situace k zesílení armády, k jejímu přeskupení a k organizaci týlu.

Kavkazská armáda nejen nemohla spoléhat na nějaké posily z evropského Ruska, nýbrž naopak sama posílala vojska k posílení západní fronty jakožto hlavní. Tak na př. ihned po sarykamyšském vítězství odeslal Judenič na rozkaz Stavky na hlavní válčiště půl druhého sboru (nově postavený V. kavkazský sbor a 20. p. div.), t. j. více než třetinu vojsk kavkazské armády. Proto věnoval Judenič hlavní pozornost zesílení dosavadních jednotek armády a vytvoření nových.

Přeskupení armády (náčrt 1) záleželo v tomto: na hlavním směru na Erzerum od Karsu, v Passinském údolí, byl ponechán jen I. kavkazský sbor generála Kalitina na čáře, na kterou došel při pronásledování Turků po sarykamyšském vítězství, t. j. hora Kodžut—Zanzach—Juzveran. Protože 20. divise, jejíž brigáda tvořila dříve Oltinský oddíl, byla, jak jsme již řekli, odeslána na západní frontu, bylo shledáno nezbytným, obsadit většími silami obchvatný směr Erzerum—Olty—Kars, jehož veliká důležitost vynikla již při sarykamyšské operaci. Proto byl tam odeslán II. turkestanický sbor generála Przevalského, soustředěný po bojích u Sarykamyše v prostoru Kars za účelem uspořádání a doplnění. Do 31. května obsadil II. turkestanický sbor frontu na čáře: jezero Tortum—Sivridag—Kotik—Id—Kožgans, připojiv se u hory Kodžut k pravému křídlu I. kavkazského sboru.

Všechny jednotky, jež operovaly v prostorech údolí Alaškertu, Diadinu a Bajezidu a postoupily na čáru hřbetů: Šarian-Dag a Ala-Dag, tvořily IV. kavkazský sbor generála Oganovského.

Dokud nebylo skončeno přeskupení vojsk, zesílení armády a upravený týl, nedal Judenič ani jednomu ze sborů aktivní úkol a nařídil jen, aby se uvedly do pořádku a dobře opevnily na svém postavení. Proto se na frontě činnost vojsk omezovala jen na drobné srážky průzkumného rázu. Něco jiného však bylo na krajních křídlech kavkazské armády. Tam vyžadovala situace na ruských vojskách velké aktivity.

Na pravém křídle — na pobřeží Černého moře — vtrhli Turci již koncem února do Čorochského kraje a postoupili k samému Batumu.

Na krajním levém křídle se stalo toto:

Rusko ještě v míru, od r. 1910, udržovalo z politických důvodů na perském území v prostoru Tabrizu a Urmie dosti silný oddíl, zvaný Azerbejdžanský. Při vypuknutí války s Tureckem nebylo možno tento oddíl odvolat, poněvadž odchod Rusů bylo by si málo kulturní, ale podnikavé obyvatelstvo vykládalo jako nedostatek moci a sebedůvěry, čímž by byly mohly vzniknout velké komplikace. Kromě toho tímto prostorem procházely, třebas dlouhé a špatné, cesty z Turecka na Džulfu a Erivan, vedoucí do hlubo-

kého týlu ruské armády. Operující směrem těchto cest, mohli Turci vzbouřit proti Rusům velké masy Kurdů a s jejich pomocí dokonce vtrhnout na ruské území. Avšak během sarykamyšské operace tehdejší velitel kavkazské armády, gen. Myšlajevskij, opustiv vojska obklíčená u Sarykamyše, spěchal do Tiflisu a nařídil i Azerbejdžánskému oddílu ihned odejít k státním hranicím.

Ačkoli velitel oddílu, generál Černozubov, prosil o zrušení tohoto rozkazu, nepochodil a musil začít s odchodem k Džulfě. Při ústupu bylo nutno opustit velké sklady zásob, které nebylo lze odvézt; armejské obyvatelstvo, obávající se pomsty Turků za přátelství k Rusům, stěhovalo se s celým majetkem rovněž na ruské území. Proudů uprchlíků zaplavily na několik dní cestu Urmia—Choj—Džulfa a neobyčejně překážely plánovitému odchodu vojsk. Je přirozené, že turecká vojska, byť i počtem slabá a složená jen z četnických a pohraničních oddílů i nepravidelného kurdského jezdeckta, postupovala za Rusy a již 1. ledna 1915 obsadila Tabriz.

Generál Judenič, jmenovaný velitelem kavkazské armády, ihned nařídil generálu Černozubovovi, aby situaci uvedl do původního stavu. Oddíl zahájil zase ofensivu a již 17. ledna obsadil Tabriz; koncem února držel prostor Džulfa—Choj—Dilman—Tabriz.

Mezitím v březnu 1915 dorazily do prostoru jezera Vanského z Gallipoli 3. kombinovaná turecká divise Chalil-beje a 5. komb. divise Kjazim-beje. Po prvním odchodu vojsk Azerbejdžánského oddílu turecká 3. komb. a 37. divise byly odeslány do Persie pod velením Chalil-paši. To byly ony síly, které obsadily Tabriz a Urmu a počaly již tísnit ruské jednotky, držící Dilman. Tehdy velitel Azerbejdžánského oddílu počal soustřeďovat své síly a k večeru 17. dubna shromáždil u Muchandžiku oddíl o 8 praporech, 12 sotních a 12 děl. Současně generál Judenič poslal k němu 4. kubánskou plastunskou brigádu.*)

18. dubna Turci útočili na ruský oddíl u Muchandžiku, byli však odrazeni a v noci na 19. rychle a velmi skrytě ustoupili. Oddíl, který byl pod velením generála Nazarbekova, zůstal pasivně v prostoru Dilman a dotyk s protivníkem byl ztracen.

Současně s těmito událostmi u Azerbejdžánského oddílu se zkomplikovala situace i v prostoru Van. 1. dubna se Arméni ve Vanu vzbouřili proti Turkům. Ti tam poslali 5. komb. divisi Kjazim-beje a ta oblehla povstale ve městě i v citadele.

Gen. Judenič, dostav o tom zprávu, zesílil IV. kavkazský sbor 2. zábajkalskou kozáckou brigádou a nařídil veliteli sboru, aby k vyproštění Arměnců poslal potřebné síly. Proto tam gen. Organovský poslal zákaspickou kozáckou brigádu generála Nikolajeva.

Posunutím II. turkeštanského a I. kavkazského sboru na čáru jezero Tortum—hora Koždut—Juzveran ocitl se IV. kavkazský sbor na čáře hřbetů Šarian-Dag—Ala-Dag značně vzadu a tedy v nevýhodném postavení. Gen. Judenič se tudíž rozhodl posunout tento sbor kupředu na čáru Šarian-Dag—Meljzgerť—Adildževaz. Tento posun skýtal tyto výhody: 1) narovnávala se fronta a tím vznikalo výhodnější východiště k budoucím operacím; 2) fronta se zkrátila o více než 100 km; 3) levý bok celé kavkazské armády byl lépe zajištěn jezerem Van i přilehlou hornatou, divokou, neschůdnou krajinou Nestorianů (Chaldeů); konečně 4) při takovém vysu-

*) Plastuni — pěší kozáci.

nutí fronty kupředu na turecké území eventuální výkyvy fronty nebyly tak citelné pro náladu kavkazského obyvatelstva.

V štábu armády byly zprávy o objevení se značných sil tureckých v prostoru Bitlisu a jezera Van. To byly jednotky Chalil a Kjazim beje. Gen. Judenič se rozhodl postoupit IV. sborem, zesílit jej a udeřit na tuto tureckou skupinu.

Ježto byl posun IV. kavkazského sboru spojen s organizací týlu, což vyžadovalo značného času, předcházela před touto operací operace jiná.

Kavkazská armáda, která byla celkem slabá, měla v oné době velké množství jezdeckva: 222 eskadron a sotní. Aby se využilo této výhody, bylo rozhodnuto soustředit značné množství tohoto jezdeckva za levým křídlem IV. kavkazského sboru. Operující na křídle a v týlu tohoto sboru, mělo s ním spolupracovati v nastávající operaci. Tomu napomáhalo i široké a bohaté údolí Muš, v němž mohly operovat velké jezdecké síly. Zatím však, co se bude IV. kavkazský sbor posunovat kupředu, bylo rozhodnuto části tohoto jezdeckva použít k vojensko-politické demonstraci v Azerbejdžanu a Persii, aby byl obnoven ruský prestiž, oslabený ústupem, a aby se pomohlo Azerbejdžanskému oddílu při vyčišťování kraje od Turků a povstaleckých Kurdů.

Za tím účelem se generál Judenič rozhodl provést se značnými silami jezdeckva nájezd na Tabriz, Soudž-Bulak a Urmíu. Tímto nájezdem by se dosáhlo uklidnění krajiny na dlouhou dobu. Gen Judenič počítal s tím, že jakmile se objeví úctu budící masy jezdeckva mezi polodivokými kmeny Kurdů, které nikdy neviděly takového množství jezdeckva, pohybujícího se v pořádku a nezádržně, bude obyvatelstvo zastrašeno ruskou mocí a zdrží se vystoupení na straně Turků. Za druhé, nájezd měl napomáhat Azerbejdžanskému oddílu při očišťování krajiny od Turků a skýtal možnost zesílit na vrub tohoto oddílu IV. kavkazský sbor v jeho nastávající operaci. Za třetí nájezd lépe zajišťoval levý bok tohoto sboru; za čtvrté skýtal možnost dovést jezdeckvo na levý bok sboru.

Proto byly vydány tyto rozkazy:

1) IV. kavkazskému sboru: zahájit ihned postup na čáru Šarian-Dag, Meljazgert, Adildževaz a dosáhnout jí do poloviny května. K splnění tohoto úkolu měl být sbor zesílen celou pěchotou Azerbejdžanského oddílu (2. kavkazskou a 4. plastunskou brigádou), kavkazskou jezdeckou divisí a 3. zábajkalskou kozáckou brigádou a ze zálohy armády Donskou pěší brigádou.

2) Veliteli kavkazské jezd. divise generálu Charpentierovi, po převozu divise železnici do Džulfy a po vstupu do Persie, připojit k sobě z Azerbejdžanského oddílu 3. zábajkalskou kozáckou brigádu a s těmito silami (1½ jezd. divise) provést nájezd přes Tabriz, Soudž-Bulak, kolem jezera Urmíjského k Urmii, kde dostane další úkol.

3) Veliteli Azerbejdžanského oddílu: odevzdati 3. zábajkalskou kozáckou brigádu generálu Charpentierovi a s celým oddílem, zesíleným 4. kubánskou plastunskou brigádou zahájit rozhodný postup a vyčistit celý prostor Urmie od Turků.

Zatím však tento oddíl, ač naň štáb armády neustále naléhal, aby projevil co největší aktivitu a energii proti vojskům Chalila paši, setrval na nejvyšší pasivně v prostoru Dilmanu. Nejen že ztratil dotyk s nepřítelem, ale ani nezjistil směr, kterým Turci ustoupili.

Mezitím vojska Chalila paši, pod dojmem pohybu 2. zábaikalské kozácké brigády a zákaspické kozácké brigády k Vanu, rychle vyklidila celý prostor Urmie a ustoupila na západ na území Turecka.

Na konec, v prvních dnech května, byl nepřítel objeven v prostoru Baš-Kala a průsmyku Čucha-Gjaduk. Ale generál Nazarbekov, velitel oddílu u Dilmanu, soustředil k Baš-Kale 10 praporů, 12 děl a 12 sotní, se rozhodl teprve v polovině května k útoku na Turky. Ti však jako u Dilmanu vyklidili v noci postavení a skrytě ustoupili na západ. V příštích dnech se opakovalo totéž.

Oddíl generála Nazarbekova, odchýliv se k jihu do neschůdné hornaté krajiny nestorianů, potuloval se tam bez výsledku asi týden a 2. června se vrátil k Baš-Kale. Zde, soustředil tři pluky 2. kavkazské střelecké brigády, dostal rozkaz od velitele kavkazské armády, aby postupoval na Meljagert; neměl již patřit k Azerbejdžanskému oddílu. Tamtéž byla poslána i 4. kubánská plastunská brigáda a později, po ukončení nájezdu, i jezdecko generála Charpentiera.

Jezdecká skupina generála Charpentiera se skládala: z kavkazské jezdecké divise (4 jezd. pluky), kavkazského jezd. horského děl. oddílu o 3 bateriích, 3. zábaikalské kozácké brigády s dvěma bateriemi, celkem ze 36 eskadron a sotní, 12 horských, 10 jezdeckých děl a 8 kulometů.

K 6. květnu se soustředila celá skupina v Tabrizu. Do 10/5 byla zaměstnána organisací zásobování potravinami a velbloudího dopravního oddílu k dopravě střeliva, ježto téměř všechn trén na kolech byl ponechán v týlu.

9/5 3. zábaikalská kozácká brigáda jakožto předvoj dorazila do Geoganu. 10/5 postupovala odtud na Binab, zatím co kavkazská jezd. divise dorazila do Geoganu. 11/5 dosáhl předvoj řeky Džagaty, valný voj došel do Binabu. 12. května předvoj přešel Džagatu a obsadil Mian-Doab. Valný voj došel k Džagatě. Celý den 13/5 ztrávil hlavní voj přepravou přes Džagatu. Řeka byla plná vody a široká přes půl kilometru. Brodů nebylo. Proto všechno jezdecko přeplavalo, kdežto pro děla, truhlíky s náboji, kulometry, káry sestrojil jezd. ženijní oddíl pramy.

14/5 se celá skupina hrnula k Soudž-Bulaku; v prostoru Amir—Abada odrazila houfy Kurdů a pronásledovala je až do tmy. 15/5 po malé přestřelce s Kurdy obsadila Soudž-Bulak; 16/5 zůstala v tomto prostoru, provádějíc průzkum. 17/5 se dala na pochod k Nagode; 18/5 obsadila Ušnue, vyhnavši odtud po tuhém boji Kurdy a turecký prapor četníků. Odpočívavši si celý den v Ušnue, obrátila se skupina 20/5 na sever a po obtížných horských stezkách dosáhla po dvou denních pochodech Urmie. Úkol jezdecké skupiny byl splněn. Krajina byla vyčištěna od nepřitele; nájezd jezdeckta zanechal v obyvatelstvu tak veliký a trvalý dojem, že po celou dobu operace, o níž bude řeč, byl Azerbejdžan klidný. Bylo také možno zeslabit Azerbejdžanský oddíl o veškeru pěchotu bez nebezpečí.

Jezdecká skupina setrvala asi týden v Urmii, odtud byla velitelem Azerbejdžanského oddílu přesunuta do Dilmanu. Jakmile byl splněn úkol jezdeckta generála Charpentiera, nařídil mu Judenich, aby se vrátilo ke IV. kavkazskému sboru v prostoru Van. Dorazilo tam 6. června a postupovalo po východním a severním břehu Vanského jezera k Adildževazu, kam došlo 13. června. Ačkoli prošlo ohromnou vzdáleností 800 km, dospělo ke IV. kavkazskému sboru ve výtečném stavu a s čerstvými koni.

24. dubna jednotky IV. kavk. sboru zahájily podle Judeničova rozkazu postup k čáře Šarian-Dag, Meljazgert, Adildževaz. To vedlo k řadě bojů čím dále tím větších podle toho, jak pokračovalo soustřeďování tureckých sil. Postup byl neobyčejně ztížen nedostatkem dobrých komunikací, nevhodných pro pohyb vozů.

4. května části 66. pěší divise, tvořící jádro sboru, obsadily Meljazgert. Potom se celý měsíc táhly boje v souvislosti s rozvinováním sboru v prostoru Meljazgertu. V červnu postoupil sbor ještě kupředu a 10. června po vážném boji obsadil Kop.

Počátkem června byl ve Vanu k zajištění krajního levého křídla IV. sboru postaven oddíl generála Truchina v síle 5 praporů, 13 sotní a 6 jezdeckých děl. Tento oddíl postoupil kupředu a po tuhých bojích s Turky u Zevenu obsadil tuto osadu. Postupuje energicky dále, dosáhl ke konci června osady Sorp.

Zatím po Hakki-pašovi, který zemřel na tyfus, převzal velení nad 3. tureckou armádou Mahmud Kiamil paša.

Počátkem května, když se zjistil postup IV. kavk. sboru na Meljazgert a z Persie byl vytlačen oddíl Halila paši azerbejdžanským oddílem, rozhoduje se turecké velení se zřetelem na nebezpečí hrozící Mušu a Bitlisu soustředit velké síly v prostoru Muš—Bitlis—Kop, zahájit ofensivu proti IV. kavk. sboru, rozhodně jej porazit a ohrozit jeho komunikace vedoucí na Tiflis.

Na tím účelem bylo v prostoru Muš—Bitlis—Kop soustředěno pod Abdul Kerimem pašou asi 9 pěších divisí a 3 jezd. divise, celkem 89 praporů, 60 eskadron a asi 6000 Kurdů s příslušným dělostřelectvem. Brzy byla k těmto silám připojena ještě jedna divise (29.), čímž stoupl počet tureckých praporů na 98, neboli proti 32 praporům IV. kavk. sboru přesila trojnásobná.

Byl-li však IV. kavkazský sbor mnohem slabší co do pěchoty, měl v době rozhodné turecké ofensivy velikou sílu jezdeckta, t. j. 115 sotní a eskadron. Jak již bylo řečeno, bylo v úmyslu, aby tyto veliké jezdecké síly, soustředěné na levém křídle sboru v krajině vhodné pro jezdecké operace (rovný terén, dostatek píce), operovaly do boku a týlu Turků, postupujících na Kop a Meljazgert.

V posledních dnech června, t. j. před zahájením ofensivy IV. kavk. sboru, byl sbor v této situaci (náčrt 1):

Na pravém křídle, při hřbetu Ak-dag, operovaly pluky 2. kavk. kozácké divise. V hlavním úseku mezi Eufratem (Murad-čaj) a jezerem Van byly pluky 66. p. divise, majíce vpravo, mezi Eufratem a jezerem Kazan-gel 262. p. Groznenský pluk, vlevo, mezi jezery Kazan-gel a Nazyk-gel, 261. p. Achulginský pluk a 4 prapory 4. kubánské plastunské brigády. Na levém křídle, mezi jezerem Nazyk-gel a jezerem Van, operoval jezdecký oddíl gen. Charpentiera (36 esk. a sotní), zesílený 263. p. Gunibským plukem, postupujícím od Achlatu. Oddíl gen. Truchina byl u jihozápadního cípu jezera Van a zákaspická kozácká brigáda gen. Nikolajeva v prostoru Van.

(Příště dále.)